

SUMMARY**Yuriy Vilhoviyy****Church opposition in gospel-brotherly movement and its work in conditions of state repressions (middle of 60-70th of XX century).**

The article is devoted to a problem of oppositional activities on the basis early unknown archives materials, which were made as a result of a split of the church of gospel christians-baptists in the beginning of 1960th. Author analyses the mechanism of authoritative repressions against people who faith and cleric, processes of indifference-confessional dialogues among protestants.

Key words: protestantism, opposition, cults legislation, Allunion soviet of gospel christians-baptists, Soviet of churches gospel christians-baptists, repressions. registration, split, Soviet in religious affairs, communities, priests.

Лариса Владиченко,

кандидат філософських наук, головний спеціаліст Державного комітету України у справах національностей та релігій

ДЕРЖАВНИЙ ОРГАН У СПРАВАХ РЕЛІГІЙ В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ (1919–1991)

Розглядається історія органів у справах релігій в Україні в період Радянського Союзу. Подається періодизація існування цих органів у 1919–1991 рр., а також значна увага приділяється аналізу їхньої структури та основних функцій.

Ключові слова: орган у справах релігій, радянська влада.

В історії органів у справах релігій в Україні можна виділити три періоди: I. Період українських урядів (1917–1919 рр.); II. Період радянської влади (1990–1991 рр.); III. Період незалежності України (з 1991 р.). Кожний з цих періодів поділяється на етапи функціонування зазначених органів.

Метою цієї статті є розгляд історії органів у справах релігій в Україні за радянської влади.

Перш ніж перейти до розгляду обраного для дослідження періоду, зауважимо, що за весь час дії українських урядів 1917–1919 рр. не мали легітимного значення закони і постанови радянської влади Росії – Ради народних комісарів. У тогочасній Україні існували власні органи у справах релігій, які не мали прямого відношення до Росії. Так, під час діяльності Української Центральної Ради (17 березня 1917 р. – 29 квітня 1918 р.) при Міністерстві внутрішніх справ діяв Департамент ісповідань. За Гетьманату (29 квітня 1918 р. – листопад 1918 р.) існувало Міністерство ісповідань, а за Директорії УНР (листопад 1918 р. – грудень 1919 р.) – Міністерство культів.

Наприкінці 1919 – на початку 1920 р. в Україні відбувається чергове й остаточне встановлення радянської влади, яка провадить антирелігійну політику. Поштовхом для створення на початку 1920-х років прототипного органу в Україні стало прийняття 19 (22) січня 1919 р. декрету Тимчасового робітничо-селянського уряду України «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви», який

збігається за змістом із декретом Ради народних комісарів РСФРР «Про свободу совісті, церковних і релігійних об'єднань або про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» (січень 1918 р.). Згідно з постановою РНК УРСР від 3 серпня 1920 р. «Про насадження законодавчої практики УРСР і РСФРР в питанні відокремлення церкви від держави» (ст. 435) [4, с. 435] та декретом від 20 серпня 1920 р. РНК УРСР, загальне керівництво місцевими органами у справі реалізації законоположень Декрету «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» було покладено на Наркомат юстиції (НКЮ) [1, с. 36–37].

Як бачимо, понад півтора року після прийняття згаданого декрету в Україні у структурах радянської влади не існувало органу, який би займався практичною реалізацією його положень (це пояснюється тим, що майже вся територія України у той час була поділена між різними силами і державами). Натомість у РСФРР уже через три місяці після виходу аналогічного документа, у травні 1918 р. при НКЮ був створений 8-й відділ (з початку 1920-х рр. – 5-й відділ).

Зупинимося більш детально на етапах функціонування цього органу.

1-й етап. В Україні питання про створення аналогічного російському органу в травні 1920 р. підняв завідувачий Центральним відділом ЗАГС при Народному комісаріаті внутрішніх справ (НКВС) Іван Сухоплюєв на першій Всеукраїнській нараді голів і завідувачів відділів управління губернських і повітових виконкомів рад. У листопаді 1920 р. була видана Наркомюстом інструкція з втілення законоположень про відділення церкви від держави та школи від церкви. В інструкції передбачалося, що у губерніях і повітах реалізацією радянського законодавства з релігійних питань повинні займатися відділи юстиції (губюсти і повюсти) спільно з відділами управління виконкомів, а у волостях – місцеві волвиконкоми. Губюсти і повюсти утворювали спеціальні «ліквідаційні» підвідділи або комісії (ліквідділи) [2, с. 109–111].

Особливий відділ з координації антицерковних заходів (ліквідком) було створено при Наркоматі юстиції 31 травня 1921 р. [2, с. 109–111]. Власне від цього моменту можна вести відлік своєрідної історії державного органу, головним завданням якого було контролювання релігійної сфери в радянській Україні.

Очолив його уже згаданий Іван Сухоплюєв. До компетенції ліквідділу належали: розробка проектів відповідних законів і підзаконних актів-директив, інструкцій, положень, обіжників, контроль за дотриманням чинного законодавства про культ, врегулювання відносин державних інституцій і церкви, міжконфесійних проблем, надання консультативної допомоги з цих питань [14, арк. 7–8]. Аналогічні відділи формувалися й у структурах адміністративного відділу НКВС УРСР.

У жовтні 1921 р. Всеукраїнський центральний виконавчий комітет (ВУЦВК) і РНК УРСР затвердили положення про Народний комісаріат юстиції УРСР, у структурі якого п'ятим пунктом зазначався Ліквідаційний відділ з відділення церкви від держави (т. зв. 5-й відділ). До компетенції Ліквідділу НКЮ УРСР входило напрацювання відповідних проектів, видання інструкцій, циркулярів і пояснень з питань ставлення радянської влади до церковних і культових об'єднань; загальне керівництво щодо застосування на місцях декрету про відокремлення церкви від держави; зведення і вивчення матеріалів усіх відомств з питань культу; спостереження за судовими й адміністративними репресіями у сфері боротьби з

«контреволюційним елементом, що виступає під релігійним прапором» [4, с. 572]. Зазначений відділ діяв за таємною інструкцією, якою передбачалося: «Увійти в курс релігійного життя, складати періодичні доповіді уповноваженим ДПУ про стан релігійного життя в регіоні; установити пильний нагляд за діяльністю громад, вимагаючи від них протоколів молитовних зборів; розробити нові статuti для релігійних організацій тощо» [5, арк. 45–47].

2-й етап. У вересні 1922 р., згідно з п. 1 постанови ВУЦВК «Про передачу відділу по відділенню церкви від держави і його місцевих органів з Наркомюста в Наркомвнутрсправ», відділ з відокремлення церкви від держави і його місцеві органи переходять у підпорядкування НКВС. На НКВС покладаються всі функції щодо подальшого виконання декрету про відділення церкви від держави [Див.: 8, арк. 19]. Отже, Ліквідаційний відділ при НКЮ проіснував з 31 травня 1921 р. до 6 вересня 1922 р., після цього він став частиною Адміністративно-організаційного управління НКВС, яке автоматично очолив І. Сухоплюєв.

Згідно з планом роботи відділу НКВС з відділення церкви від держави, до компетенції цього відділу і його місцевих органів належало: укладання договорів на передачу церков, костелів, кірх, синагог, мечетей, молитовних будинків у безкоштовне користування групам із не менше 20 віруючих, на підставі договору, разом з богослужбовим майном у храмах; закриття т. зв. домашніх церков, тобто церков, які існували у казенних приміщеннях при царському режимі, тобто при лікарнях, тюрмах, казармах, гімназіях, семінаріях, навчальних закладах і т. д.; підготовка висновків щодо статутів церковних релігійних об'єднань; практичне керівництво всіма заходами з вилучення церковного і монастирського майна; напрацювання заходів для попередження злочинної агітації, скупчення народу тощо при вилученні націоналізованого і церковного майна, вилучення церковних цінностей на користь тих, хто голодує, та ін.; ліквідації церковного розлучення, церковної метрації (народження, смерті та шлюбу); нагляд за недопущенням безпідставного звільнення від виконання військового обов'язку через релігійні переконання; порушення проти церковників судових справ; антирелігійна агітація і пропаганда і та ін. [8, арк. 216–217].

За весь час існування НКВС його назва і структура доволі часто змінювалися. Нас цікавить період діяльності НКВС саме з того моменту, коли в його структурі з'являється Ліквідком з відділення церкви від держави (вересень 1922 р.), який також зазнав чималих змін за час свого функціонування. Спробуємо простежити ці зміни.

Отже, цей відділ, як уже зазначалося, у вересні 1922 р. входить до НКВС під назвою «Ліквідаційний відділ з відділення церкви від держави», або «Відділ з відділення церкви від держави» ставши складовою Адміністративно-організаційного управління НКВС. У 1922 р., у час державної реформи зі скорочення штату радянського апарату, комісія з реорганізації місцевих радянських органів при Центральній штатній комісії Управління уповноваженого Наркомпраці РСФРР при Раднаркомі УРСР, яка перевіряла діяльність відділу з відділення церкви від держави, ухвалила постанову про реорганізацію цього відділу у відділення.

На початок 1923 р. ця постанова була виконана, в результаті чого постало відділення з відокремлення церкви від держави Адміністративного відділу при Центральному адміністративному управлінні. У положенні «Про Центральне

адміністративне управління» за 1922 р. серед переліку питань, що перебували у віданні управління, вказувалася функція Адміністративного відділу: «регулювання проведення у життя законів про відділення церкви від держави, що стосується адміністративних розпоряджень, як утвердження і реєстрація статутів релігійних громад і спостереження за їх виконанням, здавати у використання релігійним групам віруючим церковне майно і т. і. [...] впровадження цієї функції адміністративного відділу покладається на відділення «З відділення церкви від держави» [Див.: 7, арк. 135–136].

У серпні 1923 р. для впровадження у життя постанов ВУЦВК і РНК, які стосуються відокремлення церкви від держави і школи від церкви, при НКВС утворюється в Центральному адміністративно-організаційному управлінні відділ культів [Див.: 10, арк. 9, 35]. Згідно з положенням «Про відділ культів при НКВС» до його функцій входило: нагляд і керівництво за роботою губернських ліквідаційних комісій; нагляд за всіма громадами релігійного характеру; ведення обліку сектантства в Україні; розгляд скарг щодо дій окружних і губернських ліквідаційних комісій; санкціонування закриття молитовних будинків, церков, синагог тощо; недопущення викладання у різних навчальних закладах предметів, пов'язаних із вченням релігійного культу; укладання збірників розпоряджень у справах відділу культів; видання книг, журналів, газет, які присвячені антирелігійній пропаганді, т. ін. [9, арк. 3]. За протоколом засідання Колегії НКВС УРСР від 29 листопада 1923 р., відділ культів Центрального адміністративного управління мав у штаті двох працівників – завідувача відділу культів та експерта [10, арк. 21–23].

У 1924 р. відбулася чергова реорганізація Адміністративного відділу НКВС. Наприкінці 1923 р. Народний комісаріат робітничо-селянської інспекції подав до ВУЦВК пропозицію про реорганізацію Адміністративно-організаційного управління при НКВС, яка полягала у тому, що до Організаційного відділу ВУЦВК мали перейти функції Адміністративно-організаційного управління при НКВС. Підставою для цього проекту стали результати ревізії, яка виявила, що функції Організаційного відділу ВУЦВК і Управління НКВС збігаються і потреби в існуванні двох органів, які дублюють один одного, немає. Зазначене питання вирішилося на користь НКВС.

Відповідно до штату адмінвідділу за 1924 р., підписаного начальником Адміністративного відділу Невським, у відділі культів передбачалося три працівники: начальник відділу (цю посаду обіймав Гольберт, експерт (Любинський) і діловод (Воловников, потім – Рутенко) [Див.: 11, арк. 129].

У 1924 р. відділ культів переорганізовується у підвідділ культів при адмінвідділах НКВС. З 1925 р. до його складу була введена посада старшого інспектора культів. Згодом підвідділ культів отримує назву «інспектура культів».

1927 р. народний комісар внутрішніх справ Балицький подає до Ради народних комісаріатів УРСР довідку в якій пояснюються функції НКВС в адміністративній галузі: «на реорганізований Наркомат в адміністративній галузі було покладено такі функції: [...] відокремлення церкви від держави. Роль НКВС у цій сфері була раніш та і є тепер лише роль технічного апарату, що дає радянське оформлення роботі відповідних політичних органів» [12, арк. 16–17].

У постанові Всеукраїнського центрального виконавчого комітету і Ради народних комісарів УРСР «Положення про Народний Комісаріат Внутрішніх Справ

УРСР», а саме у 3-му розділі, де йдеться про компетенцію Народного комісаріату внутрішніх справ, у його окремих структурних одиницях, однією з функцій адмінвідділу визначається впровадження у життя законодавства про відокремлення церкви від держави [12, арк. 18–20].

НКРСІ УРСР від 20 серпня 1930 р., народний комісар внутрішніх справ УРСР підписав наказ у вересні 1930 р. «Про оголошення структури та штатів НКВС УРСР», яким було затверджено посаду референта у справах культів [13, арк. 88а]. Таким чином, у другій половині 1930 р. в Адміністративному управлінні при НКВС замість посади інспектора з'являється посада референта у справах культів.

3-й етап. 15 грудня 1930 р. ЦВК і РНК СРСР прийняли постанову «Про ліквідацію наркоматів внутрішніх справ союзних і автономних республік». А вже 28 грудня 1930 р. постановою ВУЦВК і РНК УРСР було ліквідовано НКВС УРСР [Див.: 6, арк. 1]. Відділ культів приєднують до ВУЦВК Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів.

Структура ВУЦВК за 1930–1931 рр. зазнала істотних змін. Адмінгрупа, до якої ввійшов відділ культів НКВС після його ліквідації (серпень 1930 р.), значно розширила своєї діяльності у зв'язку з масовим закриттям церков. Так, наприклад, 15 травня 1932 р. декретом уряду СРСР за підписом Й. В. Сталіна було оголошено «безбожну п'ятирічку», мета якої полягала в тому, що до 1 травня 1937 р. «ім'я бога має бути забуто».

Цим пояснюється те, що основна частина документів фонду ВУЦВК з 1930 р. до 1938 рр. (на релігійну тематику) становить собою документи з листування з НКВС УРСР про порядок організації, діяльності та ліквідації релігійних громад; із закриття церков, молитовних будинків, синагог, кірх і т.д. Із 3 березня 1935 р. до 26 червня 1938 р. ВУЦВК переорганізовується в Центральний виконавчий комітет Української РСР (ЦВК УРСР), а з 26 червня 1938 р. – в Президію Верховної Ради УРСР. Ймовірно, у цих структурах за адмінчастиною зберігається компетенція «проведення в життя законодавства про відокремлення церкви від держави».

4-й етап. У середині 1943 р. Й. В. Сталін зустрічається з полковником держбезпеки Г. Г. Карповим, який на той час скеровував діяльність церкви по лінії держбезпеки в СРСР. Г.Карпов запропонував створити орган при Президії Верховної Ради СРСР, який би втілював політику держави в життя. Й. Сталін не погодився з цією пропозицією і зі свого боку запропонував створити Комітет або Раду у справах Російської Православної Церкви при Раді народних комісарів СРСР. Таким чином, Рада у справах РПЦ була створена постановою РНК СРСР від 14 вересня 1943 р. Згідно з п. 1 постанови РНК СРСР від 7 жовтня 1943 р., Рада повинна була здійснювати зв'язок між урядом СРСР і патріархом у питаннях РПЦ, які потребували дозволу уряду СРСР. В областях, краях, автономних і союзних республіках Рада мала своїх уповноважених.

Так, зокрема, в Україні постановою РНК СРСР від 18 грудня 1943 р. в Українській РСР запроваджується посада Уповноваженого Ради у справах РПЦ при РНК СРСР по УРСР, який забезпечував контроль за здійсненням законодавства з культів на всій території республіки [Див.: 16, арк. 3].

З 25 березня 1946 р., у зв'язку з перетворенням РНК СРСР у Раду Міністрів СРСР, уповноважений Ради починає називатися: уповноваженим Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР з Української РСР [Див.: 16, арк. 3; 27, с. 322]. Ця

посада існує до січня 1966 р. Апарат уповноваженого у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР в Українській РСР не мав структури.

5-й етап. Згаданий щойно орган був не єдиним органом, який відав релігійними питаннями в СРСР. Постановою РНК СРСР від 19 травня 1944 р. створено Раду у справах релігійних культів при РНК, яка забезпечувала зв'язок між урядом СРСР і керівниками релігійних об'єднань: вірмено-григоріанської, старообрядницької, католицької, греко-католицької, лютеранської церков і мусульманського, іудейського, буддистського, сектантського віросповідання [Див.: 19, арк. 1].

У положенні «Про Раду у справах релігійних культів при Раднаркомі СРСР» від 29 травня 1944 р. зазначається, що «Рада у справах релігійних культів при Раднаркомі СРСР має при Раднаркомах союзних і автономних республіках і обл. (край.) виконкомах своїх уповноважених. Так в УРСР з 1944 р. питаннями зв'язку із представниками релігійних культів займався уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Народних Комісарів СРСР з Української РСР». У його обов'язки входило: нагляд за правильним і своєчасним введенням в життя законів СРСР і постанов уряду СРСР, які стосуються релігійних культів; подання Раднаркому СРСР висновків з питань релігійних культів; своєчасне інформування уряду СРСР про стан релігійних культів в УРСР – загалом і на місцях; обліку церков, молитовних приміщень тощо, ведення статистичних зведень на підставі даних від місцевих радянських органів [18, арк. 3].

З березня 1946 р., у зв'язку з реорганізацією РНК СРСР у Раду Міністрів СРСР, уповноважений Ради перейменовується на уповноваженого Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР з Української РСР [Див.: 17, арк. 1]. Апарат уповноваженого Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР з Української РСР не мав структури.

Згідно зі штатним розписом, апарат уповноваженого Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР з Української РСР на 1965 р. (від 2 січня 1965 р.) мав такий склад: уповноважений Ради (К. З. Литвин – за розпорядження РМ УРСР від 26 квітня 1963 р.); зам. уповноваженого Ради (Р. І. Швайко наказ № 4 від 18 лютого 1960 р.); старший інспектор; секретар-машиністка; двірник-кочегар [Див.: 20, арк. 1]. Для порівняння, відповідно до уточненого плану праці на 1965 р. і штатному розпису за 1965 р.), уповноважений Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР з УРСР мав у штаті сім працівників [Див.: 20, арк. 7].

6-й етап. 25 січня 1966 р. виходить постанова ЦК КПУ та РМ УРСР, якою апарати уповноваженого Ради у справах РПЦ та уповноваженого Ради у справах релігійних культів при РМ СРСР з Української РСР об'єднуються в єдиний орган – апарат уповноваженого Ради в справах релігій при Раді Міністрів СРСР з Української РСР [22, арк. 1]. Цьому рішенню передувала постанова Ради Міністрів СРСР від 8 грудня 1965 р., згідно з якою відбулося реформування центральних органів Ради у справах РПЦ при РМ СРСР і Ради у справах релігійних культів при РМ СРСР у Раду у справах релігій при Раді Міністрів СРСР [Див.: 22, арк. 2]. Рада у справах релігій при Раді Міністрів СРСР була союзним органом, створеним з метою послідовного здійснення політики Радянської держави стосовно релігії.

Таким чином, відбувається об'єднання компетенцій апаратів уповноважених з питань Православної церкви та інших релігійних організацій. Головою ново-

створеного органу в Україні стає колишній голова апарату Уповноваженого Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР з Української РСР К. З. Литвин.

У положенні «Про Раду у справах релігій при Раді Міністрів СРСР» від 10 травня 1966 р. передбачені такі функції уповноважених Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР: контроль за дотриманням законодавства про культу місцевими радянськими органами, посадовими особами, всіма громадянами; інформування Ради про діяльність релігійних організацій, про всі випадки порушення законодавства про культу на території республіки, краю, області та заходи, які стосуються релігії, що проводяться чи плануються місцевими радянськими органами, а також про всі рішення, які приймаються ними з цих питань; розгляд заяв, скарг і вирішення (в межах своєї компетенції) інших питань, які пов'язані з діяльністю релігійних організацій і тощо [Див.: 22, арк. 21].

Згідно з додатком до постанови РМ СРСР від 17 березня 1966 р. «Структура центрального апарату Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР» (у Москві) і наказом голови Ради у справах релігій при РМ СРСР від 22 березня 1966 р., цей апарат поділявся на сім підрозділів: відділ у справах православних церков; відділ у справах мусульманської і буддистської релігії; відділ у справах католицької, протестантської, вірменської церков, іудейської релігії і сект; відділ міжнародних зв'язків; юридичний відділ; бухгалтерія; загальний відділ [22, арк. 14–15].

28 лютого 1966 р. голова апарату уповноваженого Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР з Української РСР К. Литвин, за попереднім погодженням із головою центрального апарату Ради у справах релігій СРСР В. А. Куроедовим, подає на ім'я В. Щербицького доповідну записку про структуру і штат центрального апарату уповноваженого Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР з Української РСР і апарату уповноважених з областей. У цьому документі, відповідно до рішення директивних органів про підвищення ролі та відповідальності Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР і його уповноважених на місцях за здійснення контролю за дотриманням радянського законодавства про культу, пропонується підсилити штат апарату до 13,5 одиниць (серед яких 9 одиниць відповідальних працівників, інші штатні одиниці відносяться до технічного персоналу). Зазначена пропозиція обґрунтовується тим, що такий склад центрального апарату уповноваженого Ради у справах релігій зможе більш кваліфіковано вивчати релігійну ситуацію у республіці за окремими релігійними напрямками (православ'я, старообрядництво, католицизм, іудейство, легально діючі сектантські об'єднання та релігійне підпілля).

Ця пропозиція була підтримана головою Ради Міністрів УРСР Щербицьким і в 1966 р. апарат уповноваженого Ради у справах релігій при РМ СРСР з Української РСР підсилюється до 13,5 штатних одиниць [22, арк. 7–9].

1973 р. структура апарату уповноваженого Ради має такий вигляд: уповноважений Ради; зам. уповноваженого; відділ у справах РПЦ; відділ у справах католицької, протестантської, іудейської релігії та сект [21, арк. 2]. У 1974 р. штат апарату затверджується в кількості 18,5 одиниць [23, арк. 1–2].

7-й етап. Постановою Ради Міністрів УРСР від 6 листопада 1974 р. апарат уповноваженого Ради у справах релігій при РМ СРСР з Української РСР змінює назву на Раду у справах релігій при РМ Української РСР [Див.: 3, с. 72]. А постановою

Ради Міністрів УРСР від 25 лютого 1975 № 98 затверджується «Положення про Раду у справах релігій при Раді Міністрів Української РСР» [Див.: 26, арк. 1]. Головою залишається К. З. Литвин. Структура апарату в 1974–1981 рр. є такою: відділ у справах РПЦ; відділ у справах католицької, протестантської церкви, іудейської релігії і сект; відділ зв'язків; перший відділ; адміністративно-господарська частина. З 1981 р. до 1989 р. ця структура виглядає дещо інакше: відділ у справах РПЦ; відділ у справах католицької і протестантської церков, іудейської релігії і сект; відділ зарубіжних зв'язків; юридичний відділ; перший відділ; господарський відділ. У 1990 р. відбуваються додаткові зміни: господарський відділ розформовується, створюється другий сектор [24, арк. 13]. Головою Ради призначається М. Колесник.

8-й етап. У 1991 р. Рада Міністрів Української РСР змінює назву на Кабінет Міністрів України. Відповідно Рада у справах релігій при Раді Міністрів УРСР з 18 квітня 1991 р. отримує нову назву – Рада у справах релігій при Кабінеті Міністрів України РСР. Рада складається з сектора правової та експертної роботи, сектор міжнародних зв'язків, канцелярії, технічних працівників. Головою Ради залишається М. Колесник [25, арк. 20].

1. Пашенко В., Киридон А. Більшовицька держава в Україні 1917–1930-ті роки. – Полтава, 2004.
2. Сборник декретов, положений, инструкций, циркуляров по Народному Комиссариату юстиции с 1 января 1920 г. по 20 апреля 1921 г. – Харьков, 1921. – Вып. 2.
3. Сборник постановлений и распоряжений правительства УССР. – К., 1974. – № 11.
4. СУ УССР. – Харьков, 1920. – № 22.
5. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 20. – Д. 1772.
6. ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 1 (Передмова).
7. ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 850.
8. ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 1085.
9. ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 2184.
10. ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 2. – Спр. 33.
11. ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 2. – Спр. 48.
12. ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 3. – Спр. 13.
13. ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 3. – Спр. 1581.
14. ЦДАВО України. – Ф. 8. – Оп. 1. – Спр. 817.
15. ЦДАВО України. – Ф. 8. – Оп. 1. – Спр. 768.
16. ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 1 (Передмова).
17. ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 2 (Передмова).
18. ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 1.
19. ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 374.
20. ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 461.
21. ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 5 (Передмова).
22. ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 5. – Спр. 1.
23. ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 5. – Спр. 402.
24. ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 7. – Спр. 610.
25. ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 7. – Спр. 642.
26. ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. – Спр. 715.
27. Центральный государственный архив Октябрьской революции, высших органов государственной власти и органов государственного управления Украинской ССР: Краткий справочник. – К., 1984.

SUMMARY**Larysa Vladychenko****STATE BODY IN AFFAIRS OF RELIGION DURING THE PERIOD OF SOVIET UNION IN UKRAINE (1919–1991)**

In this article the history of bodies in affair of religion in Ukraine during the period of Soviet Union is considered. The periodization of the indicated bodies is given here and also their structure and main function are considered.

Key words: bodies in affair of religion, soviet government.

Ірена Водзяновська,

*кандидат історичних наук, ад'юнкт Інституту історії
Люблінського католицького університету,
м. Люблін (Польща)*

СІМ'Я УНІАТСЬКОГО СВЯЩЕНИКА НА БРАЦЛАВЩИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII СТОЛІТТЯ

Висвітлюються аспекти сімейного життя духівництва у Брацлавському воєводстві. На найбільш повному записі генеральних візитацій з 1782–1785 рр. розглянуто походження й освіту священиків та їхніх дружин. Звернено увагу на навчання дітей і вибір професії. Показано також матеріальну сторону функціонування сім'ї пароха. *Ключові слова: Греко-Католицька Церква, генеральні візитації, деканат, парафія, парох, сім'я, дружина, діти, соціальний статус, Брацлавщина.*

Сімейне життя уніатського духівництва й досі не знайшло повного відображення у науковій літературі [1]. Найбільш повну інформацію виявляємо у протоколах генеральних візитацій греко-католицьких деканатів з 1782–1785 рр. [2, с. 15–17]. До цього часу візитатори не описували сімей пароха, звертаючи увагу лише на його душпастирську діяльність.

В Уніатській Церкві, згідно з традицією Східних Церков, celibat не був обов'язковий для парафіяльного духовенства. Кандидат на священичий сан міг одружитися перед висвяченням на диякона. У соціальній структурі уніатського клиру, як випливає з візитаційних описів, неодружені священики не були численною групою. У візитаційних документах віднотовано тільки одного неодруженого священика на приблизно 70 одружених чи вдівців. У Соколівському деканаті це був шляхтич Михайло Березовський, парох юрпольський [3, арк. 198], у Чельницькому – Яків Семьонович, парох староп'ятківський — “stateczny i przykłądny, bezżenny” [4, арк. 32]. Священик Торговицького деканату Теодозій Шеважицький (Тальне) натомість записаний як той, що ані “żony ani dzieci niema” [5, арк. 36 зв.]. У Брацлавському деканаті подібна аднотация видніє при прізвищі Теодора Мироновича [2, с. 532]. Неможливо встановити, чи цей запис означає, що вони дійсно були неодруженими. Як варіант в Ярудському деканаті у візитаційних протоколах читаємо: “potomstwa i żony niema”, а у зведеній таблиці деканату вказано при цій самій особі – “вдовець” [6, арк. 25 зв.].